

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за получаване на образователната и научната степен
„Доктор“,
Професионално направление 1.2. Педагогика

Автор на дисертационния труд: Ирена Младенова Душкова

**Докторант към катедра „Педагогика и управление на образованието“
Докторска програма „Специална педагогика“, ПУ „Паисий Хилендарски“**

**Тема на дисертационния труд
„СОЦИАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ ПРИ СПЕЦИФИЧНИ НАРУШЕНИЯ НА
СПОСОБНОСТТА ЗА УЧЕНЕ“**

Рецензент: доц. д-р Екатерина Тодорова

Нов български университет

Департамент: Здравеопазване и социална работа

Професионално направление: 7.4. Обществено здраве

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ПУ „Паисий Хилендарски“.

Рецензирането на материалите е съгласно заповед на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“ за назначаване на научно жури, № Р33-2240 от 30.06.2020 г.

Ирена Душкова е представила всички необходими документи, изисквани за процедурата за защитата на дисертация.

1. Обобщени данни за научната продукция и дейността на докторанта

Ирена Душкова завършва бакалавърското си образование през 1991 г. в Педагогически институт „Дичо Петров“, гр. Смолян, специалност „История, география и трудово обучение“, с професионална квалификация – прогимназиален учител. В следващите години придобива следните педагогически специалности и квалификации – учител по история (1995 г., ЮЗУ „Н. Рилски“, гр. Благоевград); учител олигофренопедагог със специализация Дефектология (1997 г., Тракийски университет, гр. Стара Загора). От 2006 г. е магистър по Психология, ПУ „Паисий Хилендарски“. През следващата година (2007) завършва и магистърска програма по Логопедия в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2015 г. е докторант в докторска програма „Специална педагогика“ на Пловдивския университет.

Професионалната реализация на Ирена Душкова е съответна на образованието ѝ, като последователно работи на различни длъжности в областите: педагогика, специална

педагогика, психология и логопедия. От 2017 г. е заместник директор по учебната дейност в Математическа гимназия „Акад. Кирил Попов“, гр. Пловдив.

Представеният за рецензиране дисертационен труд е структуриран в четири основни глави, придружени от въведение, изводи, препоръки, заключение, приноси и библиография. Допълнително са представени девет приложения.

Научноизследователската дейност на докторантката включва шест публикации по темата на дисертационния труд, реализирани в периода между 2017 и 2020 г.

Без да преразказвам съдържанието на дисертационния труд, ще поставя някои акценти, които според мен са важни.

2. Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение

Специфичните нарушения на способността за учене традиционно са приемани като затруднения в овладяването на академичните умения – четене, писане, разбиране на прочетеното/ написаното, математическите умения и математическото мислене. Изследователските търсения акцентират върху особености на когнитивното функциониране (тип преработка на информация, езикова компетентност и изява, внимание, памет, мислене), които да ги обяснят. Често, демонстрираните промени в емоционалното, поведенческото и социалното функциониране, от индивиди носители на състоянието, остават negliжирани.

За първи път, за български условия, се реализира детайлно проучване на развитието на социални умения и социални компетентности, в тази популация. Направените проучвания и съответни изводи са не само в полза на по-доброто разбиране на нарушенията в тази област. Получените резултати биха могли да бъдат трансформирани в иновативни терапевтични програми и логопедични интервенции, насочени към развитието на успешни социални интеракции в различни комуникативни ситуации. Без съмнение това би имало своя положителен ефект не само върху подобряване на училищното функциониране, но и върху развитието на личността като цяло.

3. Цели и задачи

Във връзка с формулираните изследователски въпроси за оценка на социалната компетентност на ученици със специфични нарушения в ученето и научаването, докторант Душкова конкретизира напълно съответни хипотези, методи и процедури за изследване. Целта и задачите са поставени ясно и конкретно. Поставените въпроси са съдържателни и напълно отговарят на целта на научното изследване.

4. Степен на познаване на състоянието на проблема и съответствие на използваната литература

Докторант Ирена Душкова познава отлично както съвременното състояние на проблемите, разглеждани в областта на специфичните нарушения в ученето и научаването, така и хронологичното развитие на разбиранията за нарушенията в тази област. Подробно са представени двата водещи теоретични модела – поведенчески, дефиниращ състоянието „специфични нарушения на способността за учене“ и медицински, определящ нозологичната единица „дислексия на развитието“. Авторите

предпочитания са към поведенческия модел за обозначаване на разглежданата проблематика, което предоставя възможност за проучвания на по-голяма популация от изследвани лица.

Отделен текстуален раздел от теоретичната рамка (Глава 2.) представя и анализира литературни източници, относно дефиниране на понятието „социална компетентност“, неговата същност и характеристика. Специално място е отделено за представяне и анализ на вече съществуващи изследвания в областта на емоционалното, поведенческото и социалното функциониране при лица със специфични нарушения в ученето. По този начин докторант Душкова ясно и теоретично обосновано формулира свое емпирично проучване.

5. Коректност при цитирането на представителен брой автори

Цитирани са сериозен брой научни източници – 123, от които 89 на кирилица, 21 на латиница и 13 електронни. Източниците обхващат голям диапазон на публикуване: най-старият е от 1973 г., а в по-голямата си част обхващат периода от 2000 г. до 2019 г. Широкият диапазон от цитирани публикации е напълно оправдан. Освен съвременното състояние на разглеждания проблем, е направен преглед и на неговия класически произход. Цитирането е коректно. Обхванати са най-значимите автори в областите, свързани с темата на дисертацията.

6. Наличие на обоснован и разработен теоретичен модел на изследването

Разработен е оригинален инструментариум, конструиран в две отделни методики за изследване на учители и ученици. Приложени са два авторски теста – за самоопределяне на емоционалното състояние и разпознаване на фациална експресия.

Използвана е и модифицирана батерия за изследване на социалните интеракции върху социалното функциониране, разработени в Националният институт за детско здраве и човешко развитие към университета Уисконсин-Мадисън (NICHD, University of Wisconsin–Madison). Приложените един въпросник и четири анкети са насочени към: (1) определяне на поведение в различни социални ситуации и социална самооценка при ученици на възраст от 8 до 12 години; (2) определяне на възрастовата динамика, компонентите на социалната компетентност и нейните специфики при ученици със затруднения, според учители.

7. Съответствие на избраната методология и методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд

Така конструираната методика на изследване напълно отговаря на поставената цел и задачи на дисертационния труд. Използваните методи за анализ на данни включват процентно разпределение, описателна статистика, сравнителен, корелационен и клъстърен анализ. Получените резултати са убедителни и подробно представени. Количествените стойности са онагледени с таблици и графики, което улеснява тяхното възприемане. Качественият анализ е прецизен и информативен. Резултатите са интерпретирани правилно, като категорично демонстрират ефективността на приложената методология за изследване.

За първи път в българската изследователска практика се установява неефективна перцепция на емоционалната фащиална експресия, следствие от затруднения в определянето на емоционалното състояние на другите, при лица със специфични нарушения в ученето и научаването. Също така се доказва, че изследваните лица се справят по-добре при разпознаването на собствените си емоционални състояния. Не са изненадващи и получените резултати за неточна преценка на различни по вид социални ситуации, което допълва съществуващия теоретичен модел за неефективност на социално поведение в интеракции, реализирани при наличие на специфични социални изисквания.

Значими за българската теория и практика са и получените резултати от приложените учителски анкети за определяне на възрастовата динамика, компонентите на социалната компетентност и нейните специфики при ученици със специфични нарушения на способността за учене. Констатираните несъответствия в оценките на социалната компетентност на учителите, от една страна, и на изследваните ученици, от друга, създава условия за допълващи педагогически и специализирани програми за въздействие, насочени към подобряването на социалните интеракции и социалното функциониране като цяло, при лица със затруднения в ученето.

Към процедурата на изследване имам следните въпроси:

- Въпросникът за социални ситуации е писмен и включва 15 въпроса, Анкетата за социална самооценка – 14. В анкетата учениците трябва да изберат писмен отговор между различни възможности. Предвид на факта, че изследваните лица имат затруднения при декодиране и разбиране на писмен вербален материал, възможно ли е четенето на въпросите (и на съответните отговори към тях) да е затруднило участниците, така че получените резултати да не са достатъчно достоверни?
- Популацията изследвани лица е в широк възрастов диапазон (от 8 до 11 годишна възраст) и е със заявени академични затруднения. В теста за лицево разпознаване на емоции част от стимулите са твърде абстрактни (напр. замисленост, закачливост, отегчение/ сънливост). Също така е необходимо да бъдат диференцирани състояния като „гняв“ и „яд“. Направен ли е Пре-тест за езиково разбиране, за да бъде докторантката сигурна, че всички изследвани лица разбират използваните понятия?

8. Наличие на собствен принос при събирането и анализирането на емпиричните данни

Всички изследвания и други, приложени методи, са проведени лично от докторантката под ръководството на научния ѝ ръководител. Тук е момента да поздравя докторант Ирена Душкова и проф. Дора Левтерова, д.п.н. за чудесно свършената работа в емпиричната част на дисертацията.

Описание на приносите

Приемам изцяло формулираните от докторантката приносни моменти. Бих искала да поставя акцент върху следните от тях:

- За първи път в българската изследователска практика са установени дефицити при перцепция на емоционалната фациална експресия, неточна преценка на социалната ситуация и последващ неефективен модел на социално поведение при ученици със специфични нарушения в ученето.
- Установени са данни за нагласите и разбиранията на ресурсните учители за възрастовата динамика на формиране на социална компетентност при ученици със специфични нарушения на способността за учене.
- Създаден е модел за диференциране на отделни компоненти на социалното поведение на ученици със специфични нарушения на способността за учене от страна на педагозите.

Заключение

Докторант Ирена Младенова Душкова представя сериозно разработен теоретико-приложен дисертационен труд с изводи, подкрепени от резултатите на прецизно проведени изследвания.

Авторефератът пресъздава точно съдържанието на дисертацията с приносите в нея. Докторантката има необходимите публикации, които се изискват. За мен без съмнение трудът удовлетворява високите изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Р. България, Правилникът за неговото прилагане и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“ за исканата степен.

Затова предлагам на уважаемите колеги от научното жури да присъдим образователната и научна степен „Доктор“, в професионално направление 1.2. Педагогика на Ирена Младенова Душкова за дисертацията ѝ на тема „СОЦИАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ ПРИ СПЕЦИФИЧНИ НАРУШЕНИЯ НА СПОСОБНОСТТА ЗА УЧЕНЕ“.

08. 09. 2020 г.

Рецензент:

доц. д-р Екатерина Годорова